

GİRİTLİ HAYRİ’NİN BİYOGRAFİSİNE KATKILAR VE “ÇANAKKALE GAZELİ”NE YAZDIĞI BİR MÜSEMMEİNİ

Fatih TİĞLİ | ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6763-1582> | ftigli@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul-Türkiye/ Assit. Prof.,
Istanbul University, Faculty of Letters Turkish Language and Literature Department, İstanbul-Türkiye ROR ID:
<https://ror.org/03a5qrr21>

Atıf Bilgisi/Citation: Tıǒlı, Fatih. “Giritli Hayrı’nin Biyografisine Katkılar ve ‘Çanakkale Gazeli’ne Yazdığı Bir Müsemmeni”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 33 (Aralık 2024), 473-489, <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1570472> / Tıǒlı, Fatih. “Contributions to The Biography of Khayrı of Crete And His Musemmen Written to The ‘Gallipoli Ghazal’”. *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 33 (December 2024), 473-489, <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1570472>

Geliř Tarihi/Date of Submission: 19.10.2024

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 22.11.2024

Yayım Tarihi/Date of Publication: 30.12.2024

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Kõrleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ISSN: 1308-6553

e-ISSN: 2792-0836

ÖZET

I. Dünya Savaşı esnasında oluşturulan *Müçâhidîn-i Mevleviyye Alayı*'na Osmanlı Devleti'nde yer alan Mevlevîhanelerden birçok gönüllü katılmıştır. Bu Mevlevîhanelerden biri de Kastamonu Mevlevîhanesi'dir. Postnişîn M. Âmil Çelebi maiyetinde, içlerinde Giritli Hayrî'nin de olduğu 29 kişi alaya dâhil olmak üzere Kastamonu'dan hareket etmiştir. Giritli Hayrî, Kastamonu'dan Halep ve Şam'a kadar olan bu yolcuğu *Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd* başlıklı manzum eserinde ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bu eser, yakın zamanlarda çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Fakat bununla beraber bu çalışmalarda hayatı hakkında sınırlı bilgi verilmiş ve Giritli Hayrî'nin kimliği tam olarak ortaya konulamamıştır. Bu çalışmanın ilk bölümünde Giritli Hayrî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Kastamonu Mevlevîhanesi gönüllüsü olması sebebiyle Kastamonu basın-yayın ve edebî hayatı ile ilgili kaynaklardan hareketle açık kimliği tespit edilmiştir. Bu makalede elde edilen bu ayrıntılar doğrultusunda şairin biyografisine katkılar yapılacak ve diğer eserleri hakkında bilgiler verilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Giritli Hayrî'nin Çanakkale zaferi ile ilgili yeni tespit edilen bir manzumesi ele alınacaktır. Bu manzume, Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale muharebelerinin zaferle sonuçlanması neticesinde kaleme almış olduğu "Çanakkale gazeli"ne yazdığı 6 bendlik bir müsemmedir. Makalede Şam'da neşredilen Suriye gazetesinde yer alan bu şiirin metni ve günümüz Türkçesiyle nesre çevrilmiş hâli yer alacaktır. Bu çalışma ile birlikte Giritli Hayrî'nin biyografisine katkılar yapılması ve *Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd* adlı eserinin dışında Çanakkale zaferi ile ilgili yeni bir metnin ortaya konması amaçlanmıştır. Bununla birlikte Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale gazelinin etrafında oluşan edebiyata da yeni bir şiir ilave edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Giritli Hayrî, Müçâhidîn-i Mevleviyye Alayı, V. Mehmed Reşad, Çanakkale Muharebeleri, Çanakkale gazeli, Müsemmen.*

ABSTRACT

CONTRIBUTIONS TO THE BIOGRAPHY OF KHAYRĪ OF CRETE AND HIS MUSEMMEN WRITTEN TO THE "GALLIPOLI GHAZAL"

Many volunteers from Mawlawī lodges in the Ottoman Empire participated in the Mujāhids of Mawlawiyya Regiment, which was formed during World War I. From Kastamonu Mawlawī Lodge, 29 people from the entourage of post-niṣhīn M. 'Âmil Chelebī, including Khayrī of Crete, departed from Kastamonu to enlist in the regiment. Khayrī of Crete described this journey from Kastamonu to Aleppo and Damascus in detail in his poetic work titled *Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd* (Jihād Inspirations on the Way to the Egypt). This work has recently been the subject of various studies. However, in these studies, there is only limited information about his life, and the identity of Khayrī of Crete could not be fully revealed. The first part of this study focuses on the life and works of Khayrī of Crete. Since he was a volunteer from Kastamonu Mawlawī Lodge, his identity was revealed based on sources related to the press and literary life in Kastamonu at that time. These sources provide us with new knowledge about his biography and his other works. In the second part of the study, a newly discovered poem by Khayrī of Crete about the Gallipoli victory will be discussed. This poem is a 6-stanzas *musemmen* (an eight-line poem composed by adding six lines of the same meter and rhyme to two lines of a poet by another poet) composed on Sultan Mehmed V Reshād's "Gallipoli ghazal", which praised the victory of the Gallipoli Campaign. The text of this poem, which appeared in the *Sūriye* newspaper published in Damascus, and its translation into prose in modern Turkish will be included in this section. This article aims to reveal the biography of Khayrī of Crete and to present a new text about the Gallipoli Victory. Furthermore, this poem can also be regarded as one of the examples of the literature formed around the "Gallipoli ghazal" of Sultan Mehmed V Reshād.

Keywords: Khayrī of Crete, the Regiment of Mujāhidîn-i Mawlawiyya, Mehmed V Reshād, the Gallipoli Campaign, Gallipoli ghazal, Müsemmen (A making eight verses).

Giriş

Son yıllarda *Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd* eseri merkezli olmak üzere Giritli Hayrî (Hayreddîn el-Mevlevî, Giritli Hayreddin Cafer) ile ilgili çalışmaların yapıldığını görmekteyiz. Bu çalışmalarda Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı'na gönüllü olarak Kastamonu Mevlevîhanesi postnişini Mehmed Âmil Çelebi (ö. 1930) ile birlikte katılan Hayrî'nin ilk olarak edebiyat tarihimize tanıtılması (Avcı, 2017), I. Dünya Savaşı esnasında kaleme aldığı yukarıda bahsedilen eserinin incelenmesi (Avcı 2019; Avcı 2020) ve yeni harflere aktararak yayımlanması (Hayrûddîn el-Mevlevî, 2022) gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda tespit edilebilen tek eserinden yola çıkarak Giritli Hayrî'nin hayatı ve eserleri hakkında -kimliğinin tam tespit edilememesi sebebiyle- oldukça sınırlı bilgiler verilmiştir.

Sultan V. Mehmed Reşad'ın yazdığı kabul edilen ve adına yayınlanan (Tıgılı, 2024) Çanakkale gazelinin etrafında oluşan edebiyat (Doğan-Tıgılı, 2005) ile ilgili araştırmalara devam ederken Suriye gazetesinde yayımlanan bir müsemmen¹ tespit ettik. Müsemmen başlığı ile neşredilen metnin başındaki açıklamada "Mücâhidîn-i Mevleviyye Kumandanlık Yâver-i Harbi Hayrî Bey tarafından" yazıldığı belirtilmiştir (Sûriye, [1]332/1916, 3). Şairin bu ibarede yer alan Mevlevîlik vurgusu sebebiyle hakkında yapılmış önceki çalışmalar ile aynı kişi olabileceği ihtimali üzerinde durduk. Kastamonu Mevlevîhanesi'nden gönüllü olarak alaya katılması sebebiyle Kastamonu kültür-sanat, edebiyat ve basın tarihi ile ilgili çalışmalarda Giritli Hayrî'nin izini bulabileceğimizi düşünerek bu kaynakları taramaya başladık. Karşımıza hayatı ve eserleri hakkında yeni bilgiler çıktı. Yazımızın ilk bölümünde bu yeni bilgileri, ikinci bölümünde ise Çanakkale gazeline yazdığı müsemmeni ele alacağız.

1. BÖLÜM: GİRİTLİ HAYRÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Kastamonu Mevlevîhanesi ve Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı

Anadolu'nun en eski Mevlevîhanelerinden biri olan Kastamonu Mevlevîhanesi (ayrıntılı bilgi için bk. Küçük, 2003, 274-279) tahmini olarak 14. yüzyılın ikinci yarısında Dede Sultan tarafından kurulmuştur. Edebiyat ve kültür hayatımızın önemli isimlerinden biri olan Ahmed Remzi [Akyürek] Dede (ö. 1944) de burada 1909-1913 yılları arasında postnişinlik vazifesinde bulunmuştur. Ahmed Remzi Dede'nin Halep Mevlevîhanesi'ndeki görevine başlaması üzerine yerine M. Âmil Dede (ö. 1930) ve daha sonra da son postnişin olarak oğlu Tahir Âmil [Keyman/Keymen] Dede (ö. 1953) posta geçmiştir.

Tekkelerin kapatılmasından (1925) sonra bir müddet başka amaçlarla kullanılan ve harap olan Mevlevîhane binasının arsası okul yapılmak üzere 1959 senesinde Bakanlar Kurulu kararıyla satılmış ve bakiyesi yıkılmıştır (Çarıkçioğlu, 2022, 190-191). Geçtiğimiz yıllarda üzerinde bulunan okulun yıkılarak yeniden yapılması esnasında gündeme gelen müceddeden ihya düşüncesi yeni okul binasının yapılması ile akîm kalmıştır.

M. Âmil Dede (ö. 1930) maiyetindekilerle birlikte gönüllü olarak Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı'na katılmak üzere Kastamonu'dan hareket etmişlerdir. Bu gönüllüler arasında yazımıza konu olan Giritli Hayrî de yer almaktadır.

Sultan Reşad'ın Mevlevîlik tarikatine yakın ilgisi (hatta bazılarına göre intisabı) ve ilan edilen Cihâd-ı Mukaddes sebebiyle Mücâhidîn-i Mevlevî Alayı (ilk teşkilinde tabur) oluşturulmuştur. Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini Abdülbaki [Baykara] Dede (ö. 1935) de Binbaşı rütbesi ve Kumandan Vekili sıfatıyla bu alayın sancağını İstanbul'da, Harbiye Nezaretinde yapılan bir tören (13 Şubat 1915) ile teslim alıp Konya'da Alay Kumandanı Veled [İzbudak] Çelebi (ö. 1953)'ye devretmiştir (26 Şubat 1915). Osmanlı Devleti topraklarında yer alan Mevlevîhanelerin postnişinleri ve etrafında topladıkları gönüllülerle meydana gelen bu alay Şam'a 27 Mart 1915 tarihinde ulaşmış ve 4. Ordu'nun içerisinde Eylül 1918 sonuna kadar görev yapmıştır (Alayın teşekkülü, kadrosu ve diğer ayrıntılı bilgiler için bk. Köstüklü, 2010).

¹ Aslında bu şiirin nazım şeklini günümüzdeki genel tanıma ve kullanıma göre *tesmîn* olarak adlandırmak gerekmele birlikte gazetede yer alan şekliyle bırakarak bu konudaki görüşlerimizi şiirin incelemesinin yapılacağı ikinci bölümde ayrıntılı olarak sunacağız. Makalemizin başlığında ve içeriğinde gazetede kullanılan *müsemmen* tercih edilecektir.

1.2. Giritli Hayrî'nin Biyografisine Katkılar

Eserlerinde ve hakkındaki çalışmalarda Hayrî Bey, Hayreddîn el-Mevlevî, Hayreddîn Cafer, Giridli Orhan'ın Babası (müsteâr isim), Hayrettin Ege, Ahmet Hayrettin Ege gibi değişik kullanımları gördüğümüz Giritli Hayrî'nin hayatından ayrıntılı bir şekilde bahseden Aziz Demircioğlu olmuştur. *100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir 1872-1972* başlıklı eserinde aşağıdaki bilgileri vermektedir:

Hayrettin Ege

Ahmet Hayrettin 1864 yılında Girid adasının Kandiye şehrinde doğdu. İstanbul'da Harbiye mektebinde öğrenci iken padişah Abdülhamit aleyhindeki faaliyetleri sebebiyle okuldan kovularak Kastamonu'ya sürgün edildi. Kastamonu'da Matbaa müdürü Hüseyin Hüsnü beyin kızı ile evlendi. Reji Memurluğunda ve Nafia kaleminde çalıştı. Nafiada başkatip olarak çalışırken 1909 yılında Serbaz adlı haftalık bir gazete çıkardı. Vali Ömer Âli bey aleyhindeki neşriyatı yüzünden açılan davada Kastamonu basın tarihinin ilk mahkumiyetini aldı. Serbaz gazetesi 13 sayı çıktı. Ahmet Hayrettin 1. Cihan harbinde teşkil edilen **Mevlevî alayına gönüllü olarak katıldı**. Suriye cephesinde **subay ve yaver** olarak bulundu. Cumhuriyet devrinde Daday ve Araç kaymakamlıklarında bulundu. Vilayet mektupçuluğu yaptı. Vilayet mektupçuluğundan sonra tayin edildiği Hakkariye gitmeyerek müstafi addolundu ve emekliye ayrıldı. 1938 yılı Ekim ayında Kastamonu'da vefat etti. Yağlıboya resim çalışmalarında vardır. (Demircioğlu, 1980, 23-24).²

1.3. Giritli Hayrî'nin Eserleri

Giritli Hayrî'nin eserlerini kitaplar, neşrettiği Serbaz gazetesindeki yazılar ve bu gazetenin kapatılmasından sonra Kastamonu basınının diğer temsilcilerinde kaleme aldığı yazılar ve şiirler olmak üzere gruplandırabiliriz.

Kitapları:

Kitaplarının isimlerini *Rûm Ortodoks Sahte Patrik Giritli (Meletiyos)'a Açık Mektûb yâhûd İslâmiyyet, Nasrâniyyet ve Türk-Yunân Harbi* isimli eserinin arka dış kapağında yer alan bilgilerden öğrenmekteyiz. Buradaki bilgilere göre *İlhâmât-ı Cihâd* ve *Fahr-i Kainât* isimli eserleri "matbu", diğer eserleri (aşağıdaki 4, 5 ve 6 numaralı eser) "der-dest-i tab' ü neşr" bulunmaktadır (Giritli Orhan'ın Babası, 1338/1922, arka kapak). Bunun yanı sıra Kastamonu'da yayınlanmış kitaplar hakkındaki çalışmalarda da ayrıntılı bilgiler yer almaktadır (Demircioğlu, 1987; Seymen 2008).

I. Hazret-i Peygamber Efendimiz 'Arz-ı Hâl ve Ruhâniyetlerinden İstimdâd

I. Dünya Savaşı'na giren Türk milletinin ve ordusunun durumu Hz. Peygamber'e haber vererek Peygamberimizin manevi yardımını talep ettiği bu eser, Giritli Hayrî'nin tespit edilen ilk kitabıdır. (Demircioğlu, 1987, 56). Eserin dış kapağında "Nâzımı: 14. Fırka, 40. Alay Depo Taburu Birinci Bölük misafir efrâdından Giritli Hayreddîn Cafer" şeklinde bir bilgi bulunmaktadır. Yine kitabın dış kapağında yer alan nota göre bu eserin satışından elde edilecek gelirin Donanma Cemiyetinin Kastamonu Merkez Şubesine bağışlanmasından dolayı eserin basımı da merkez şube tarafından gerçekleştirilmiştir. Eserin hakkı ve elde edilen gelir Donanma Cemiyetine aittir.

Arka dış kapakta yer alan bilgiye nüshası 1 kuruştan satışı sunulmuştur. 40 sayfadan oluşan bu eserin yazımı manzumenin sonunda yer alan 27 Teşrin-i evvel 330 [9 Kasım 1914] tarihinde tamamlanmıştır.

Kitabın iç ve dış kapağında aşağıdaki beyitler de yer almaktadır:

*Cihâd eyler sebîl-i dînde bî-bâk ümmet-i pâkin
Yetiş imdâdına olsun muzaffer yâ Rasûlullah*

*Münakkaştır hilâlde lafzatullah nûr-ı îmânla
Yücelsin dem-be-dem tâ rûz-ı mahşer yâ Rasûlullah*

*Halîfen müstedâm olsun serîr-i dîn ü şevketde
Bütün eyyâm-ı ümmet 'id-i ekber yâ Rasûlullah* (Hayreddîn Cafer, 1330/1914, dış kapak).

² Makalemizin tamamında olduğu gibi bu bölümde de çalışmalardan yapılan alıntılarda eserlerin imlası esas alınmış, herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bold (koyu) yazımlar vurgu maksadıyla tarafımdan yapılmıştır.

Dış kapakta yer alan bu bilgiler aynı şekilde iç kapak sayılabilecek birinci sayfada da tekrar edilmiştir. Tespit edilen nüshasında kitabın sahibi ve şu anda mevcut olduğu kütüphaneye³ bağışlayan Millî Mücadele kahramanlarından Nurettin Peker (hayatı ve Millî Mücadele'deki görevleri için bk. Peker, 2009) tarafından Giritli Hayrî hakkında el yazısı ile şu notlar yazılmıştır:

"1914'de Dep. 40 Bl. Kumandanlığı yapıyordum. Bu zatı korumuştum. 1927-1928 de ben İnebolu Kaymakam vekili iken o da Kastamonu Vali vekili idi beni korudu." 1951 N. Peker

"75 şini aştığı halde saçını boyar. Her gün traş ve tuvaletle beraber son derece temiz ve ütülü siyah elbiselerle gezer. Hazır cevap, hoş sohbet, centilmen bir adamdı. Nur içinde yatsın." N.P. (Hayreddin Cafer, 1330/1914, iç kapak).

Arz-ı Hakikat başlıklı mensur bir giriş ile başlayan eser, manzum bir kısım ile devam etmekle birlikte ortalarına doğru mensur bir kısım daha ihtiva eder. Daha sonra tekrar manzum kısım başlar ve eserin sonuna kadar devam eder. Mısraların uzunlukları değişmekle birlikte belirli bir vezinle (aruz veya hece) yazıldığını söylemek zordur, serbest tarzda yazılmıştır.

Hazret-i Peygamber Efendimize 'Arz-ı Hâl

ve

Ruhâniyetlerinden İstimdâd

Ey kâfile-i sâlâr-ı rusûl, seyyidü'l-eşrâf,
Ser-levha-i mecmu'a-i 'irfân ve fazîlet,
Pirâye-i manzûme-i eflâk ve ferâdis,
Mir'ât-i cemâl-i ezeli, hüsn-i îlâhî,
Hûrşîd-i ezel feyz-i semâvât-ı hidâyet,
Yok pâye-i iclâline bî-şüphe tenâhî,
'Âlemleri halk eyleyen etdi seni takdîs,
Müsteğrak-ı envâr-ı inâyât u eltâf,
Ey zübde-i ezvâ',
Sermâye-i ekvân,
Sultân-ı nübüvvet,
"Mahmûd" u "Muhammed"
Sensin o "Muhammed" ki 'avâlim sana bende
Sensin o "Muhammed" ki melâ'ik sana meftûn,
Sensin o "Muhammed" ki rusûl-ı peyk-i cenâbın,
Sensin o "Muhammed" ki beşer ü ilah şânın,
Sensin o "Muhammed" ki na 'îm-i 'aks-i cemâlin,
Sensin o "Muhammed" ki Hudâ 'âşık-ı hüsnün
Sensin o "Muhammed" ki yere eyledi secde,

³ Eserin Türkiye kütüphanelerinde -şimdilik- tespit edilen tek nüshası Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi'nde Matbu 7941 numarada yer almaktadır. Kitabın iç sayfalarındaki notlardan eserin Millî Mücadele komutanlarından ve bu dönemle ilgili eserleri olan Nurettin Peker tarafından bağışlandığı anlaşılmaktadır. Kitabın dijital görüntülerinin sağlanması esnasında yardımlarını gördüğüm Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi yetkililerine teşekkür ederim.

Allaha, koca bir ebedî ümmet-i merhûm,
 Telkînin ile.
 Encüm ü şümûs,
 Bir zerre-i nûrun
 Eflâk,
 Seni zâkir,
 Her zerrede nâmın,
 Menkuş: “Muhammed”!
 ‘Üvân-ı celîlî:
 “Mahbûb-ı Hüdâvend”!
 Pûyân iken insâl-i beşer gaflet içinde,
 Sâcid iken âlem güneşe, nâr ü nücûma,
 Asnâm hükümrân iken ervâha ser-â-ser,
 Mensî iken Allah o ma’bûd-ı ezel-şân
 Zulümât-ı isâ’etle kararmuş iken ‘âlem
 Ey neyyîr-i lâhût!
 Nûrunla cehâlet,
 Hüsnünle ebâtîl,
 Yırtıldı, bilindi,
 Ma’bûd-ı vahîd.
 Asnâm kırıldı,
 Bir hârikadır mevlid-i pâkin,
 Bir şânlı tekallüb,
 Virdi bu cihâna,
 Hilkat-i gazân.
 Bir sen idin ancak iden “Allah”a ibâdet,
 Bir kavm içinde yalnızdın yalnızdın,
 Lakin ezeli cevher kudsî-i kemâlin
 Pür-şâ’sâ’, pür- feyz.
 Ümmî-i yetîmken dehen-i pür-hikeminden
 Sâdır olan i’câz-nümâ feyz-i belâgat,
 Nûr-âver efkâr-ı ehâdis-i şerîfen,
 Hayret-res olup efsah ü eblağ-ı ulemâyâ,
 Reşk-âver olup en mütebahhir fuzalâyâ,
 Toplandı huzûrunda ekâbir, hükemâ hep,

Takrîr-i dil-ârâmına meftûn fesâhat, (Hayreddîn Cafer, 1330/1914, 6-8).

...

Etrâfımızı sardı bu gün leşker-i a'dâ,
 Mahv eylemek ister bizi, Kur'ânı ve şer'i
 'İsyânı Hudâya, sana, İslâma ve dîne,
 Bî-bâk yürür eylemez eskârını ihfâ,
 Bir ehl-i salîb şekline itmiş de temessül,
 Âteş saçıyor mülkümüze cân heder eyler,
 Bî-hüsn yürür eyleyemez rahme tenezzül
 Bî-şüphe şeyâtîn oluyor fikrine rehber,
 Yaslandığı evtâd:
 Ekânîm-i selâse.
 Emn ittidiği kuvvet:
 Madde vü çelîpâ!
 Ma'bûd-ı vahîdden mütebâ'id, mütekebbir,
 Seni münker,
 Kur'âna muhâlif,
 Bir düşmen-i mel'ûn,
 Bir kitle-i meş'ûm!
 Bizler ise ey fahr-i rusûl!
 Ümmet ma'sûm.
 (Allah)a te'abbüd ideriz hep;
 Kur'ânına mü'min,
 Âmâline hâdim,
 Sana bende,
 Her dem ideriz hâlîka secde.
 Terk eylemez elbet,
 Mü'minleri Allah,
 Sen de bizi târik,
 Olmazsın Efendim! (Hayreddîn Cafer, 1330/1914, 14-15).

Hayrî, eserini Sadrazam Said Halim Paşa, Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi, Harbiye Nâzırı Enver Paşa, Dâhiliye Nâzırı Talat Paşa, Bahriye Nâzırı ve IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa, padişah V. Mehmed Reşad ve Hz. Peygamber'in isimlerini zikrederek bitirmektedir:

...

Zîrâ bu tecellî-i fütûhâta mü'esser

"Sancağ-ı Sa'âdin,"

"Hayr-âver-i İslâm,"

"Ol râyet-i Enver!"

"Âyîne-i hak Tal'at-pâkin,"

"Tekvîne sebep nûr-i Cemâlin,"

"Mü'minlere nevvâr-ı nıgehbân,"

"Hürşîd-i Reşâd,"

"Sultân-ı rusül,"

"Zât-şerîfin."

Temcîd ideriz zâtını Hazret,

Bizden sana minnet ü tazarru',

Feryâd-ı cinân-zâd,

Kalbî bir ita'ât,

Senden bize şefkat.

Hakdan bize nusret,

Mev'ûd.

Tebşîr iden sen!

Bir feth-i mübîn ve karîb,

İtsün bizi tatyîb

İmdâd imdâd,

Züliden bizi âzâd,

Düşmenleri berbâd,

İslâmları dilşâd,

Kıl ey şeh-i şâhân,

Ey bedreka-i fevz ü necât!

Müncî-i mü'ebbed,

"Mahmûd" u "Muhammed";

Bâ-safvet-i vicdân,

Bâ-şiddet-i îmân,

Sana binlerce salât,

Binlerce selâm ü tahiyyât,

Ey mefhar-i mevcûdât!

Fî 27 Teşrîn-i evvel sene 330 (Hayreddîn Cafer, 1330/1914, 39-40).

II. Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd

Giritli Hayrî'nin Türk edebiyatında tanıtılmasına vesile olan ve hakkında en çok çalışma yapılan bu manzum eserde Veled Çelebi'nin şiiirlerine, Kastamonu Mevlevîhanesi postnişini M. Âmil Çelebi maiyetinde Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı'na katılmak üzere çıkılan yolculuğa, Osmanlı ordusunun kazandığı zaferlere, Mevlâna, Sultan V. Mehmed Reşad ve ordu mensuplarının övgüsünde yazılan şiiirlere ve çeşitli olaylara düşürülen tarihlere yer verilmiştir. Şam'da et-Terakkî Matbaasında r. 1334/ m. 1918 yılında basılan kitap Bahriye Nâzırı ve IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'ya ithaf edilmiştir (Avcı, 2017, Avcı 2019; Avcı 2020 ve Hayrüd'dîn el-Mevlevî, 2022).

III. Rûm Ortodoks Sahte Patrik Girîdli Meletios'a Açık Mektûb yahud İslâmiyyet, Nasrâniyyet ve Türk-Yunan Harbi

1921-1923 yılları arasında İstanbul'da Ortodoks Patriği olan Giritli Meletios Metaksakis (1871-1935)'in görevi esnasında Türk devletine ve milletine yönelik olumsuz tutum ve davranışlarına (bk. Üçüncü 2014; Erdem, 2016; Güllü, 2017) yönelik kaleme alınmıştır.

Eserin önsözü 11 Temmuz 338/1922 tarihini taşımaktadır. Kitabın sonundaki "Araç: 19 Eylül 338 [19 Eylül 1922]" notundan Giritli Hayrî'nin Kastamonu/Araç kaymakamlığı esnasında kaleme aldığını düşündüğümüz bu mensur eser "Girîdli Orhan'ın Babası" müstear ismiyle neşredilmiştir (Demircioğlu, 1987, 62-63). Resmî vazifesinden dolayı böyle bir tercihte bulunduğunu tahmin ediyoruz. Siyasî bir eser olması sebebiyle hakkında fazla bilgi vermeyeceğimiz bu kitabın satışından elde edilecek gelirin "yüzde on beşi memâlik-i müstehlasa felâket-zedegânına, yüzde onu da Kastamonu Belediyesine teberru edilmiştir (Girîdli Orhan'ın Babası, 1338/1922, ön dış kapak).

Eserin bir önemli özelliği de arka dış kapakta yer alan "Muharririn diğer matbu eserleri" başlığı altında verilen kitap isimleridir (Girîdli Orhan'ın Babası, 1338/1922, arka dış kapak).

IV. Harb-i Umûmî'de Suriye Hâtıratı

Bu esere Türkiye kütüphaneleri ve eski harflerle basılmış eser kataloglarında yapılan taramalar neticesinde ulaşılamamıştır. Basılıp basılmadığı meçhuldür. Aziz Demircioğlu da çalışmasında bu eserin adını zikretmekle birlikte bir tarih belirtmez. Bu da muhtemelen basılmadığına işaret etmektedir (Demircioğlu, 1980, 24).

V. Kral Kosti'ye ve Yunanlılara Açık Mektûb

Bu esere de Türkiye kütüphaneleri ve eski harflerle basılmış eser kataloglarında yapılan taramalar neticesinde ulaşılamamıştır. Basılıp basılmadığı meçhuldür. Bununla birlikte Aziz Demircioğlu da çalışmasında bu eserin adını zikreder ve 1923 tarihini belirtir (Demircioğlu, 1980, 24). Bu, kitabın basıldığını akla getirirse de *Kastamonu'da Basılan Eserler 1869-1928* isimli eserinde yer almaz (Demircioğlu, 1987).

Adından Yunan Kralı I. Konstantin (1868-1923)'e ve Yunan halkına hitaben yazıldığı anlaşılan eser hakkında maalesef ayrıntılı bilgilere sahip değiliz.

VI. Hâtırat-ı İnkılâb-ı Âhîr

III numaradaki eserin arka kapağında yer alan basılacak eserlerin arasında zikredilen bu esere Türkiye kütüphaneleri ve eski harflerle basılmış eser kataloglarında yapılan taramalar neticesinde ulaşılamamıştır. Bu taramalara göre basılıp basılmadığı meçhul olan bu eser hakkında Aziz Demircioğlu *Kastamonu'da Basılan Eserler 1869-1928* adlı çalışmasında şu bilgileri vermektedir:

HÂTİRATI İNKILABI AHİR

Hayrettin, Kastamonu 1341 R. (1925 M.) Kastamonu Vilayet Matbaası.

Daha önce yazdığı kitaplarından bahsettiğimiz Hayrettin (Ege) tarafından yazılan bu kitap hakkında şu bilgileri aldık. Merhum Hadi Uzer kütüphanesinde bulunurken, Genel Kurmay Başkanlığına armağan edildiğini torunu ile evli olan Sayın Oğuz Akdoğanlı'dan öğrenilmiştir. Bu bakımından kitabın kaç sayfa olduğu, ebadı ve fiatı ve muhtevası belli değildir. (Demircioğlu, 1987, 66).

Serbâz Gazetesi

Giritli Hayrî'nin Kastamonu'da Nafia Başkâtibi vazifesinde iken 14 Mart 1909-21 Mayıs 1909 tarihleri arasında haftalık olarak yayınladığı bir gazetedir. 13 sayı yayınlanan gazete Vali Ömer Ali Bey ile girişilen kalem kavgası ve mücadele sonucu mahkeme tarafından kapatılmıştır (Demircioğlu, 1973, 37-42; Demirel, 2003, 159-167; Yılmaz, 2018, 51-59).

Diğer Eserleri

Serbaz gazetesinin kapatılmasından sonra Kastamonu'da yayınlanan Kastamonu, Açıksöz, ve Köroğlu gazetelerinde yayımlanan yazı ve şiirlerinin varlığını (Yılmaz, 1997, 17; Yılmaz, 2008, 43; Eski, 2012, 148) ve yine Kastamonu'da yapılan çeşitli törenlerde (örneğin İstiklâl-i Osmânî Günü) de konuşmalar yaptığını biliyoruz (Yılmaz, 2009, 94).

2. BÖLÜM: SULTAN V. MEHMED REŞAD'IN ÇANAKKALE GAZELİNE YAZDIĞI MÜSEMME

Giritli Hayrî, Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı'na katılmak üzere geldiği Şam'da Çanakkale cephesinde kazanılan zafer neticesinde Sultan V. Mehmed Reşad tarafından kaleme alınan/alındığı kabul edilen gazele (Doğan-Tıgılı, 2005; Tıgılı, 2024) klasik şiirin geleneğine uyarak bir müsemme yazmıştır ve bu şiir aşağıdaki notla birlikte Şam'da neşrolunan Sûriye gazetesinde yayımlanmıştır:

Feyz sârî ve müntakildir. Bâhusûs ki bir sultân-ı şiir ü belâgatten sâdır olur ise. Gazetemize Mücâhidîn-i Mevleviyye Kumandanlık Yâver-i Harbi Hayri Bey tarafından âfideki müsemme gönderilmiş ve bu müsemmenin de mazhar-ı takdîr-i Pâdişâhî olduğu ma'a'l-memnûniyye haber alınmıştır. (Sûriye, [1]332/1916, 3).

Müsemme

I

Topları, bombaları, gazları hep zelzele-zen

Torpidoları, zırhlıları bir sıra volkan-fiten

Cevde tayyâreleri hâ'ile-i berk-dehen

Yemde gavvâseleri âfet-i bî-dâd süfen

Râm-ı efkârları olmuş o derin kudret-i fen

Hârikü'l-âde mücehhez, mekîn âhen-efgen

"Savlet itmişdi Çanakkal'aya bahr ü berden"

"Ehl-i İslâmın iki hasm-ı kavîsi birden"

[Topları, bombaları, gazları hepsi yer sarsıntısı gibi yeri, göğü inleyen; torpidoları, zırhlı savaş gemileri bir sıra yanardağ gibi eritici, yakıcı; gökyüzünde uçakları şimşek ağızlı gibi ateş saçan, korkulu ve dehşetli; denizde denizaltıları adaletsiz felaket gemiler; o gelişmiş teknolojinin gücü fikirlerinin esiri olmuş; eşi görülmemiş bir şekilde donanmış, sağlam,

demiri ve zinciri yıkacak, devirecek (kadar kuvvetli olan) Müslümanların iki güçlü düşmanı (İngiltere ve Fransa) birlikte karadan ve denizden Çanakkale'ye saldırmıştı.]

Çanakkale Cephesinde İtilaf Devletleri büyük ve teçhizatlı bir donanma ile denizden büyük bir harekâta girişmişlerdi. Bu güçlü donanmada o günün ileri teknolojileri ile donanmış çeşitli savaş gemileri çeşitleri bulunmaktaydı. Buna rağmen Türk ordusu bu güçlü donanma ile mücadele etmiş ve düşman savaş gemilere ağır darbeler vermiştir (Konu ile ilgili olarak bk. Kandaş, 2017). Yine bu cephede düşmanın yasak olan zehirli gazları silah olarak kullandıkları da tespit edilmiştir (Aysal, 2017).

II

O ne tufân-ı cahîm-idi vatan yavrumuza

Ne yakâzat idi lakin irişen duygumuza

Feyz-i nusret galebe çaldı gice uykumuza

Hıdmet itdi denî düşmen ezeli kaygumuza

Aşk-ı hümkâr u vatan hâkim olup korkumuza

Geldi bir kudret-i kahlâr metîn bâzûmuza

"Lakin imdâd-ı İlâhî yetişüp ordumuza"

"Oldı her bir neferi kal'a-yı pûlâd-beden"

[O (savaş, saldırı) vatan evlatlarımıza (askerlerimize) nasıl kuvvetli bir cehennemdi. Fakat buna rağmen duygumuza nasıl bir uyanıklık erişti. Manevi yardımın ihsanı gece uykumuza üstün geldi. Alçak düşman ezeli kaygımıza hizmet etti. Vatan ve padişah sevgisi korkumuza galip gelerek kahredici bir kuvvet güçlü pazımıza, kolumuza erişti. Fakat Allah'ın yardımı ordumuza yetişip her bir askeri çelik bedenli bir kale gibi oldu.]

III

Pür-garâm sîne küşâ oldı bu dîn rezminde

Ka'be-i saltanatın şânını kıldı zinde

Nûr-ı mansûr-ı hilâl berk urıyor bâmunda

Bu ne ordu ki adû güllesi gül çeşminde

İntikâm zemzemesi şevk virir bezminde

Kahramânlar egilir dâire-i hüşmunda

"Asker evlâdlarımın piş-geh-i 'azminde"

" 'Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen"

[(Askerlerimiz) bu din savaşında aşk dolu gönül açıcı oldu. Saltanatın mukaddes merkezinin (İstanbul) şanını sağlam kıldı. Hilalin zafere ulaşan nuru gökyüzünde şimşek gibi parlıyor. Bu nasıl bir ordudur düşmanın güllesi onun nazarında gül gibidir. İntikam nağmeleri, sesleri meclisinde istek ve coşkunluk verir. Kahramanlar (askerimizin) öfkesinin, kızgınlığının dairesinde eğilir. En sonunda, asker evlâtlarımın azmi karşısında düşman aczini, eksikliğini anladı.]

IV

Müslümân harbi nedir anlamamışdı mekkâr

Maksadı hâsıl olur zann iderek leyl ü nehâr

Eyledi bezl-i hiyel, bezl-i kuvâ iblis-vâr

Âkıbet hâsir olub kibr ü gurûrla ağlar

Nahvet ü leşkerine oldu Çanakkal'a mezâr

İtdi târîhini bî-şek ebediyyen leke-dâr

"Kadr ü haysiyyeti pââmâl olarak itdi firâr"

"Kalb-i İslâma nüfûz eylemege gelmiş-iken"

[Hilekâr düşman Müslüman savaşının ne olduğunu anlayamamıştı. İsteğinin gerçekleşeceğini umarak gece ve gündüz şeytan gibi hileler, aldatmalar ile kuvvetlerini harcadı. En sonunda zarar ve ziyana uğrayarak kibir ve gururla ağladı. Çanakkale, (düşmanın) kendini büyük görmesine, kibrine ve askerine mezar oldu. (Bu durum ile) şüphesiz sonsuza kadar tarihini kirletti, lekeli bir hâle getirdi. İslâm'ın kalbine tesir etmek, onu ele geçirmek için gelen (düşman askeri), şeref ve haysiyetini ayaklar altına alarak kaçtı.]

V

Gâzî 'üvânını virdi sana hûn-ı şühedâ

Hacer-i esvede hakk olsa becâ bu gavgâ

Gazve-i Bedr ü Uhud gerçi birer şanlı vegâ

Bu zafer hârikadır sen gibi şâhım yektâ

Rûh-ı Fâtih ü Selîm keveke-i Mevlânâ

Nûr-ı peygamber ider zâtına tebrîk-i gazâ

"Kapanup secde-i şükrâne Reşâd eyle du'â"

"Mülk-i İslâmı Hudâ eyleye dâ'im me'men"

[Şehitlerin kanı sana Gâzîlik ünvanını verdi. Bu savaş, bu mücadele Hacerü'l-esved'e kazınsa yerindedir, münasiptir. Padişahım, Bedir ve Uhud savaşları şanlı birer savaş örneği olduğu gibi bu harika zafer (Çanakkale Zaferi) de sen gibi biriciktir. (Yavuz) Selim ve Fatih'in ruhu ve Mevlânâ'nın alayı (Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı) ve Peygamber'in nuru seni bu gazadan dolayı tebrik ediyorlar. (Bu durumdan dolayı) Ey Reşad, şükür secdesine kapan ve Allah'ın İslâm ülkelerini daima koruması için dua et.]

Kazanılan bu zaferden sonra Şeyhülislâm Hayrî Efendi'nin fetvası ile Sultan V. Mehmed Reşad'a Gâzîlik ünvanı verilmiştir (Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi'nin Meşrutiyet, Büyük Harp ve Mütareke Günlükleri (1909-1922), 2015, 367-369, 371; İlmîyye Sâlnâmesi, 1334/1916, 641).

Bu bendedeki Çanakkale zaferinin Bedir ve Uhud ile karşılaştırılması fikri daha sonra Mehmet Akif'in meşhur mısralarında da kendisine yer bulacaktır:

Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i...

Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi (Ersoy, 1991, 413).

Mehmed Âkif'in *Çanakkale Şehitleri* adıyla anılan ve Safahat'ın altıncı kitabı olan *Âsım*'in sonunda doğru yer alan bu mısralar Sebîlür-reşâd'da "*Âsım'dan Bir Parça*" başlığıyla şu not ile birlikte yayınlanmıştır:

Âsım, Harb-i Umûmî'nin son senelerinde yazılmıştır. Bu parça Köse İmam'la vukû' bulan bir muhâverenin mâ-ba'didir. Bin üç yüz küsur beyitten ibâret olan Âsım, Safahat'ın altıncı kitabı olmak üzere yakında intişâr edecektir (Mehmed Âkif, 1340/1924, 145-146).

Âkif'in bu mısralarındaki Bedir vurgusu bazı kişilerce abartılı bulunmuş ve etrafında tartışmalara sebebiyet vermiştir. Daha sonra bu konu hakkında yazılmış bir yazıda bu benzetmenin kökeni ve meşruluğu açıklanmıştır (Düzdağ, 2006, 97-108).

VI

Ne mülûkâne bu ilhâm-ı şehinşâh-ı cihân

Muhteşem, sihr-i helâl, şî'r-i bedî ü tannân

Her metîn mısra-ı bercestesi bir âyet-şân

O ne üslûb u cezâlet, o ne ulvî tibyân

Sözlerin hüsrevi, enmûzec-i feyz-i hâkân

Orduya millete bir hutbe-i mecd ü irfân

Yaşasun şevket ü câh-ile o dâhî sultân

Mihr-i tab'ıyla dem-â-dem ola millet rûşen

[Bu cihan şahlarının şahının ilhamı (yazılan şiir) ne kadar padişahlara yakışır derecede harikadır. Muhteşem, büyüleyici derecede güzelliğe sahip, eşi benzeri olamayan ve ahenkli bir şekilde kulaklarda çınlayan bir şiirdir. Her sağlam, güçlü ve seçkin mısraı bir ayet gibi yücedir. O (yazılan bu gazel) ne kadar güzel bir üslup ve akıcılık, o ne yüce ve anlaşılır bir açıklıktır. Sözlerin sultanı, sultanın feyzinin bir örneğidir. (Bu sözler) Orduya, millete bir irfan ve yücelik hutbesi gibidir. O dehâ sahibi Padişah büyüklüğü ve yüce makamı ile yaşasın. Millet onun tabiatının güneşi ile her zaman aydınlık olsun.]

Şiir sekiz mısralık bendlerle yazılmıştır. Bu sebeple müsemmen başlığını taşısa da günümüzde yaygın ve doğru kabul edilen bilgiye göre başka bir şiire yapılan ilavelerle oluştuğu için *tesmîn* olarak nitelendirmemiz daha doğru olacaktır. *Tesmîn*, "bir gazelin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiye de altı mısra ilâvesiyle oluşan nazım biçiminin adıdır." (Saraç, 2019, 469). Bu metinde de Sultan V. Mehmed Reşad'ın gazelinin beyitlerinin üzerine altışar mısra ilave edilerek yeni bir şiir meydana getirilmiştir. Bununla birlikte bu örnekte de görüldüğü üzere musammatlarda (tahmîs/muhammes; tesdis/müseddes; tesmîn/müsemmen vd.) terimlerin birbiri yerine tercih edildiklerini özellikle yazma divan, mecmua ve diğer eski eserlerde görmekteyiz. Buradan da şairlerin bu iki terimi günümüzdeki gibi belirgin bir şekilde (ilave mısra olursa *tesmîn*; olmazsa *müsemmen*) ayırım yapmadan kullandıklarını anlaşılmaktadır.

Yenileşme devrinde klasik edebiyatın nazım şekillerinin kullanımı devam etmekle birlikte birtakım değişiklikler de görülmektedir. Bu değişikliklerden biri de yazılan tahmis, tesmin gibi musammatlarda ilave yapılan şiirin bitmesine rağmen şairin aynı sayıda mısradan oluşan bend veya bendler ilave etmesidir (Andı, 1997, 235). Burada tahmis yazma cesaretinde bulunduğu için özür diler, şiirin önemi hakkında övgü dolu kelimeler kullanır ve tahmis ettiği şair için dua edebilir. V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale gazeline tahmis yazanlardan Üsküdarlı Talat, Ali Emiri (3 tahmisinde de), Veled [İzbudak] Çelebi, Baştabip Sami Bey ve Elazığ Vilayeti Matbaa Müdürü Ali Haydar tahmislerinin sonuna ilave bend eklemiştirler (Doğan-Tıgılı, 2005). Bu şairlerden Veled Çelebi diğerlerinden farklı olarak iki bend eklemiştir. Hayrî'nin şiirinde de ilave edilen bendin mısra sayısı diğer bendlerle uyumlu olarak sekiz mısradan oluşmaktadır.

Müsemmen ve/veya *tesmîn*de şair son bendde mahlasını söyler. Bu şiirde ise mahlas bulunmamaktadır. Şiirin başındaki açıklamadan bu şiirin Hayrî tarafından kaleme alındığını anlamaktayız. Şairin ismini Hayrî şeklinde mahlas olarak kullandığını bildiğimiz hâlde ne beşinci bendde ne de zeyl olarak yazdığı son bendde mahlas yer almamaktadır. Hâlbuki *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd* adlı eserinden Hayrî mahlasının kullanıldığı beyitler yer almaktadır. Bu beyitlerden bazıları şunlardır:

Sürûd-ı Hayrî kim ma'rifet bu nağme-i sâf
Ki mühtezizdir 'ukûsıyla 'arş-ı ehadiyyet (Hayreddîn el-Mevlevî, 1334/1918, 53)

Bu dervîş-tab' ü sûret Hayrî-i âciz de 'an[il]-kalb
Niyâz itsin lisân-ı şî'r ile ey kân-ı hürriyyet (Hayreddîn el-Mevlevî, 1334/1918, 60)

Bugün nev-pâyeñi tebrîk ider Sûriyye'de Hayrî
Gazâñi tehniyet eyler yakında bâb-ı Ezher'den (Hayreddîn el-Mevlevî, 1334/1918, 100)

Tebrîk ider celâdetiñi Hayrî-i fakîr
Kim ahkar-ı mücâhid [ü] Mollâ-yı saltanat (Hayreddîn el-Mevlevî, 1334/1918, 110)

Hayrîyâ şu musra'im târîh-i tâm
Vây! Perîşân kaçdı a'dâ leşkeri! (Hayreddîn el-Mevlevî, 1334/1918, 112)

İktibâs-ı feyz idip nûr-ı Celâlden Hayrîyâ
Açdı hatt-ı Mısırî Bi'rû's-seb'ada hayru'r-ricâl (Hayreddîn el-Mevlevî, 1334/1918, 123)

Kalb-i Hayrîden şu semâ-peymâ şu târîh-i güiher
Gâlib ol dâ'im Cemâliñle, yaşa bahriyyemiz (Hayreddîn el-Mevlevî, 1334/1918, 133)

Sonuç ve Değerlendirme

Giritli Hayrî'nin hayatı ve eserleri hakkında yeni bilgilere ulaşılması öncelikle *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd* isimli eserinin tanıtılması sayesinde olmuştur. Bu sebeple emeği geçenlere Giritli Hayrî'yi günümüze hatırlattıkları ve tanıttıkları için teşekkür ederiz.

Bu çalışmalardan ve tespit edilen müsemmeden yola çıkılarak Kastamonu merkezli çalışmalarda hayatından izler aranan Giritli Hayrî hakkında önemli sayılabilecek bilgiler elde edilmiştir. Bu yeni bilgilere ek olarak Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale gazelinin etrafında oluşan edebiyata da yeni bir metin eklenmiştir.

Özellikle Kastamonu ve Mevlevî Alayı'nda görev yaptığı sürece Suriye (Şam ve Halep) basınıının taranarak Giritli Hayrî'nin yazılarının ve şiirlerinin, sadece isimlerini tespit edebildiğimiz diğer eserlerinin ve görevlerinin tespit edilerek bundan sonraki çalışmalarda ele alınması en büyük arzumuzdur.

Kaynakça

- Andı, M. Fatih. *Servet-i Fünun'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.
- Avcı, İsmail. "Yeni Bilgiler Işığında Giritli Şairlere Ek", *Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu, 8-10 Kasım 2016, Girne/KKTC, Bildiri Kitabı*. ed. Yıldırım Atayeter - İsmail Avcı. 325-355. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2017.
- Avcı, İsmail. "Kastamonu'dan Şam'a: Mevlevi Alayı Gönüllülerinden Giritli Hayrî ve Manzum Seyahatnamesi". *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 24 (Bahar 2019), 1-22.
- Avcı, İsmail. "Çanakkale'de Zafer Şam'da Sevinç: Giritli Hayrî'nin Çanakkale Şiirleri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23/44 (Aralık 2020), 715-726. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.791310>
- Aysal, Necdet. "Çanakkale Savaşları'nda Hukuk İhlalleri: Kimyasal Gaz ve Domdom Kurşunu Kullanımı". *Çanakkale 1915 Tarih, Ekonomi, Edebiyat ve Sanat*. ed. Prof. Dr. Mehdi İlhan vd. 355-377. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Çarıkcıoğlu, Mehmet. II. Abdülhamit Döneminde Kastamonu'da Tasavvufî Hayat. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Demircioğlu, Aziz. *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 1973.
- Demircioğlu, Aziz. *100 Yıllık Kastamonu Basımında Kim Kimdir 1872-1972*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 1980.
- Demircioğlu, Aziz. *Kastamonu'da Basılan Eserler 1869-1928*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 1987.
- Demirel, Fatmagül. "Kastamonu'da Yerel Bir Gazete: Serbâz". *Müteferrika* 24 (Kış 2003-2), 159-167.
- Doğan Enfel - Tıgılı, Fatih. "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 33 (2005), 41-95.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. "Bedr'in Arslanları". *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar*. 2/97-108. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2006.
- Erdem, Nilüfer. "Lozan Görüşmeleri Sırasında Patrikhane Meselesi Karşısında Patrik Meletios'un Yunan Kaynaklarına Yansıyan Yaklaşımı". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XVI/33 (2016-Güz), 105-134.
- Ersoy, Mehmed Âkif. *Safahat*. haz. M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: İz Yayıncılık, 1991.
- Eski, Mustafa. "Kent Kültürünün Oluşmasında Basının Görevi: Kastamonu Örneği", *Dört Öge* 1 (Ocak 2012), 141-152.
- Giridli Orhan'ın Babası [Hayreddîn Cafer]. *Rum Ortodoks Sahte Patrik Giridli Meletios'a Açık Mektub yahud İslâmiyyet, Nasrâniyyet ve Türk-Yunan Harbi*. Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası, 1338/1922.
- Güllü, Ramazan Erhan. *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum/Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.
- Hayreddîn Cafer. *Hazret-i Peygamber Efendimize 'Arz-ı Hâl ve Ruhâniyetlerinden İstimdâd*. Kastamonu: Kastamonu Donanma Cemiyeti Merkez Şubesi Yayınları, 1330/1914.
- Hayreddîn el-Mevlevî. *Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd*. Şam: Et-Terakkî Matbaası, 1334/1918.
- Hayrî Bey. "Müsemmen". *Sûriye* 2455 (9 Kânûn-ı evvel 332/26 Safer 335 [22 Aralık 1916]), 3.
- Hayrüdîn el-Mevlevî. *İlhâmât-ı Cihâd*. haz. Yusuf Sami Kamadan. İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları, 2022.
- İlmeyye Sâlnâmesi*. Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye. Matbaa-i Âmire, 1334/1916.
- Kandaş, A. Burak. *Çanakkale'de İtilâf Donanması'na Vurulan Büyük Darbe (Mayıs 1915 Harekâtı)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017.

Köstüklü, Nuri. *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.

Küçük, Sezai. *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*. İstanbul: Simurg Yayınları, 2003.

Mehmed Âkif. "'Âsım'dan Bir Parça". *Sebîlür-reşâd* 24/608 (10 Temmuz 1340/1924), 145-146.

Peker, Nurettin. *Tüfek Omza Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş Savaşı'na Ateş Hattında Bir Ömür*. haz. Orhan Peker - Hilal Akkartal. İstanbul: Doğan Kitap, 2009.

Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat ve Biçim-Ölçü-Kafiye*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları, 2019.

Seymen, Lütfü. "Taşbaskıdan Hurufata/Kastamonu Vilayet Matbaası ve Bastığı Kitaplar". "Üsküdar'a Kadar" *Kastamonu*. haz. Lütfü Seymen. 87-98. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi'nin *Meşrutiyet, Büyük Harp ve Mütareke Günlükleri (1909-1922)*. haz. Ali Suat Ürgüplü, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Tıgılı, Fatih. "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazelini Kim Yazdı?". *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi Vefatının 100. Yılı Münasebetiyle Ali Emîrî Özel Sayısı* (Eylül 2024), 916-934. <https://doi.org/10.28981/hikmet.1514105>

Üçüncü, Uğur. "Fener Rum Patriği IV. Meletius'un İstanbul'dan Çıkarılması". *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, XIX (Eylül 2014), 197-232. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh543>

Yılmaz, Mehmet Serhat. *Kastamonu Basımında Köroğlu Gazetesi (1908-1918)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Yılmaz, Mehmet Serhat. *II. Meşrutiyet Devri Kastamonu Basım Tarihi (1908-1918)*. Ankara: Berikan Yayınları, 2008.

Yılmaz, Mehmet Serhat. "Kastamonu'da İstiklâl-i Osmanî Günü Kutlamaları (1913-1921)". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 6/3 (Eylül 2009), 82-102.

Ek 1.

"Müsemmen", *Sûriye* 2455, (9 Kânûn-ı evvel 332/26 Safer 335) [22 Aralık 1916], 3. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Hakkı Tark Us Koleksiyonu, no. 1263